

Lucie Lekešová: Vliv mobility na kulturní diverzitu ve sjednocení Evropě
(posudek disertační práce)

Autorka posuzované disertační práce se nechala inspirovat tím, co nazývá *aktuální debatou o zachování národní identity ve sjednocující se Evropě* (s.8), a to i s ohledem na existující kulturní diverzitu a s ohledem na pojmy *evropská a národní identita*.

Svou práci rozdělila na dvě části, teoretickou (ss.12-76) a praktickou (ss.77-148). V nich se zabývá kulturní diverzitou, aktuálním mezikulturním dialogem, migrací a mobilitou, národní a evropskou identitou, problémem jazykovým a problémem jazykové diverzity, vzděláváním mladé generace a prezentací ČR v zahraničí. Zejména tyto dvě poslední kapitoly (7. a 8.) se ovšem vymykají teoretickému zaměření první části a jsou popisem současného stavu, a to popisem pouze dílčím, jehož některé charakteristické rysy se snaží autorka, celkem úspěšně zobecnit.

V druhé části využívá části své diplomové práce z roku 2004-2005 (viz cit. na ss.80-87), ale dále již prezentuje jen své vlastní šetření. To pak porovnává s výzkumy Evropské komise publikované prostřednictvím Eurobarometru a tzv. Eurostudenta. Připojen je i *panel odborníků*, což jsou nepříliš rozsáhlá interview, která se nezdají být řízená, a proto se názory interviewovaných obtížně porovnávají.

*Přirozeným východiskem je pro autorku posuzované práce definice pojmů Evropa, evropanství, a k tomu si autorka bere na pomoc Václava Havla (viz s.47) a jeho projev, ve kterém pro něho typickými metaforami mluví o Evropě a svém evropanství jako o domovu a domu, ale od tohoto začátku se dostává až k planetárnímu, celosvětovému pojetí současné civilizace. Autorka cituje ovšem jen část známého Havlova projevu, ve kterém prezentoval také své sporné pojetí domova, když použil slov jako *heim, heimat, homeland*, ale tak metaforu o *nevětraném pelechu*, na úkor definování nebo vlastní interpretace pojmů národ, národní identita nebo vlast, vlastenectví. A navíc opomenul jejich vzájemné spojení, typické právě pro evropskou a také střeoevropskou tradici. Zvláště je to pozoruhodné uvědomíme-li si, že pojem národ a historická kontinuita české státnosti jsou součástí preambule Ústavy ČR, na kterou Václav Havel několikrát přísahal.*

Havlovy představy o evropské a lidské identitě mohou být východiskem zkoumání a dokonce i výzkumu, spornější jsou již citace takových autorit, jako je např. Monika MacDonag-Pajerová, pokud ovšem nejde o citaci Zygmunta Baumana, který tvrdí, že Havel navrhl *Chartu evropské identity*. (s.52), což z textu nevyplývá jednoznačně. Navíc, pokud by šlo o Zygmunta Baumana, při vší úctě k jeho popularitě, může být evropská identita ve vztahu k *odpovědnosti za nevyhnutelné sjednocování lidstva*

chápana v asijských nebo afrických zemích jen jako nová forma kolonialismu. Seznámíme-li se s diskusí o lidských právech a asijských hodnotách, která probíhá už téměř dvě desetiletí, a je dovršena americko-čínskou deklarací z ledna 2009, tedy bez účasti Evropy, z hlediska obou velmocí kontinentu odloženého na neurčito, pak lze o jednoznačnosti takového názoru pochybovat.

Také Lenkou Rovnou zmiňovaná *nezastupitelná identita národní* (s.52) je pojem spíše voluntaristický a pouze na jedno nebo několik použití. Je sice běžně používaný v dokumentech EU a ve veřejných vystoupeních jejich představitelů, ale to ještě neznamená, že je jednoznačný, jak víme již z německého *Volk* a *Nation*, českého *lid* a *národ* a anglického *nation* a *nationality* atd.

V tomto smyslu je na místě zmínka o tom, že *Václav Klaus vnímá Evropu geograficky a tvrdí, že evropská identita neexistuje* a naopak že *Václav Havel se ...ztotožňuje s tím, co Evropa pro Evropany znamená, čím pro ně je a co bude znamenat v budoucnu* (s.51). To je totiž hlavní problém realismu a idealismu (ve smyslu jak tyto pojmy chápe teorie mezinárodní politiky), z nichž ani jeden ze zmíněných politiků nedokáže říci, zda je východní hranice Evropy před nebo za Ukrajinou nebo dokonce v Chabarovsku, jak se o Velké Evropě hovořilo na nedávném summitu EU a Ruské federace. Zda tedy platí nebo neplatí hranice států a jaké je teritoriální vymezení politických kompetencí, či zda jde jen o verbalismus, slovíčkaření, protože když nevíme zda platí geografické hranice Evropy nebo zda rozhoduje přání být Evropanem a být v Evropě pak jde jen o empatii, vcítění se do stavu být Evropanem, jak o tom mluví Svatopluk Karásek (s.47) a *Evropa* je pak prostor pro jakýkoli subjektivismus.

Autorka disertační práce si přes terminologická úskalí pomohla tím, že se zabývala vlivem mobility na kulturní diverzitu u elitního vzorku vysokoškolsky vzdělaných lidí, se kterými se mohla setkat nebo být s nimi v kontaktu během svého univerzitního studia a stáže u Evropské komise v Bruselu. Tím sice snížila rozsah možného zobecnění závěrů svého výzkumu, ale naopak ukázala, že u konkrétní skupiny evropských občanů je možné studovat, zda jejich nadnárodní pohyb ovlivňuje jejich rozmanitost (diverzitu) nebo naopak vede k uniformitě.

Naději vzbuzuje, jak je na s.150 zmíněno, že se EU v roce svého padesátého výročí založení (2007) rozhodla přijmout heslo *Unified in diversity*, což je ale třeba chápat jako krok směrem, který sledují už dávno některé velestáty, ke kterým EU ještě nedokázala dohlédnout. Stejný ideál je již od konce čtyřicátých let 20. století zmiňován v preambuli ústavy Indické republiky, a aniž chceme toporné evropské úsilí k jednotě ironizovat, heslo *Bhinneka Tunggal Ika - Jednotní v různosti*, je od roku 1945 na státním znaku Indonéské republiky. Jde proto také o to, zda evropský ekvivalent je myšlen upřímně nebo zda mu evropští občané, i ti hrdí na svou evropskou (nebo snad jen západoevropskou) identitu, rozumějí.

Proto je třeba závěry, ke kterým autorka došlo na ss.152-154, přijímat s velkou obezřetností, protože vztah národní a evropské identity není jen objektivní danost, ale individuální kolektivní prožívání stavu mysli a životního stylu, o kterém v práci

vzpomínaný T.G.Masaryk (viz v seznamu literatury uvedenou Novou Evropu) mluví jako o demokracii. Jeho námitka proti absolutismu Ludvíka XIV. vyjádřeného heslem *Stát jsem já!* ve prospěch demokratického *I já jsem stát!* by měla být zmiňována i v evropském nebo euro-unijním kontextu.

Pokud jde o závěry, ke kterým autorka dochází na s.153 (*Jazyk a jazyková diverzita*) je zajímavé, že sice je zmiňována *Nová rámcová strategie pro mnohojazyčnost* z roku 2005, o které se autorka domnívá, že v ní předpokládaná všeobecná znalost dvou evropských jazyků je ambiciózní, že vyžaduje kvalitní lektory a zaměření na nejmladší generaci, což je ovšem typické bruselské klišé, které je charakteristickým projevem sestavovatelů norem, nařízení nebo doporučení (dají se také nazvat strategií), která dávají přednost znalostem před porozuměním nebo dorozuměním, a to hned v několika jazycích, jak dokazují příklady Evropou cestujících sportovců.

Jistě by bylo zajímavé položit v této souvislosti dotaz na schopnost komunikace a znalost jazyků nejvýznamnějším reprezentantům EU a porovnat je s otázkami a odpověďmi vybraného vzorku, abychom se dozvěděli, řečeno s Václavem Havlem, jaká pro ně ta Evropa je a jaká bude. Vynikající francouzština prezidenta Sarkozyho nebo angličtina ministra zahraničních věcí Brauna naplňují totiž *strategii pro mnohojazyčnost* jen z poloviny a přítomnost tisíců tlumočnicků v EU koridorech naznačují, že věc není strategicky zajištěná ani na této vysoké úrovni..

Nejcennější částí práce je empirický výzkum, který je dostatečně informativní, i když na jeho základě vznikla autorčina doporučení (s.161), která jsou sice až banální, jako např. *zjednodušit administrativní procedury pro mobilitu, odstranit bariéry..., podporovat kvalitu vzdělávání pedagogů, učit cizí jazyky atraktivnějším způsobem již od školního věku* – ale snad nevádí i tyto pravdy stále opakovat a vědět, že si jich jsou vědomi i mladí lidé, kteří se nad svou evropskou identitou zamýšlejí. I když na ss.159-160 respondenti empirického výzkumu definují Evropu jako *místo s bohatou historií, kulturní rozmanitostí, možností nových příležitostí a zároveň kontinent bez válečných konfliktů, prostor pro dialog kultur a místo, kde je dobré žít*, stálo by jistě za zamyšlení, zda vědí něco o bombardování Sarajeva, Bělehradu, vraždění v Prištině, ale i třeba o terorismu v Itálii a SRN na přelomu 60.-70.let 20. stol., a zda tuší, že tento prostor pro dialog kultur končí na hranicích schengenského prostoru nebo v předměstích evropských velkoměst, kde se zapalují auta, vraždí z rasových důvodů nebo terorizuje či zastrahuje kdokoli kýmkoli.

Práce je založena na celkem solidním seznamu literatury a publikovaných dokumentů, kvalitní je i seznam internetových zdrojů. V celém textu se pak na tyto prameny a literaturu odkazuje ve čtyřiceti poznámkách.

Pokud jde o kritické připomínky snad jen k seznamu literatury a jejím citacím. K pojmu národ nebo nacionalismu existuje přece jen rozsáhlejší literatura, ze které v práci citovaní autoři (včetně Ernsta Gellnera) hledají často svou inspiraci, nechceme-li říci, že přímo opisují. Bez ohledu na dobu svého vzniku je stále citován Hans Kohn a jeho *Idea of Nationalism* (1943) nebo práce dalšího pražského rodáka Karla W.Deutsche *Nationalism and Social Communication* (1953). Česká studentka

by neměla opomíjet hned několik prací Miroslava Hrocha, vycházejících už od roku 1974 a opakovaně citovaných i využívaných až do současnosti, stejně jako texty Vladimíra Macury nebo Františka Šmahela.

Pokud jde o geografické pojetí Evropy, které je připisováno Václavu Klausovi, je třeba zmínit, že mapa *Evropa jako panna* nebo současná mapa Evropy s centrem v okolí Prahy, jsou důsledkem kartografického znásilňování evropského myšlení o identitě od pozdního středověku a v každé školní učebnici zeměpisu nebo dějepisu členských zemí EU je možné najít jinou jiným vnucovanou představu o Evropě.

Zmínky o propagaci ČR a příspěvky odborníků beru jako nepodstatnou a spíše doplňující či ilustrativní část disertační práce, která je z hlediska formálního zpracována velmi pečlivě, ačkoli ani zde autorka neodolala připojit se k těm, kteří se rozhodli odstranit zvrtné zájmeno svůj z českého jazyka. (viz na s.113 - *Respektuji moji zemi, mé tradice a moje kořeny...*)

Nehledě na tyto kritické připomínky považuji posuzovanou disertaci za odpovídající standardům FFUK a doporučuji ji k obhajobě.

Praha, 25/5 2009

dr.Zdeněk Z b o ř i l